

משנה ו

מִדָּה זוֹ שִׁקְבְּעוּ חֲכָמִים בְּחִלּוּקַת מַעֲשֵׂר עֲנִי אֲמוֹרָה
 בְּפָנֶינָם וּבְלִוְיָם וּבִישְׂרָאֵלִים הַנּוֹתְנִים מַעֲשֵׂר עֲנִי,
 וְלֹא יִפְחָתוּ מִהִשְׁעוּרִים הַלְלוּ.
 הָיָה מִצִּיל - רֹצֵחַ לְשִׁמּוֹר פִּירוֹת שֶׁל מִתְנַת עֲנִיִּים
 לְקִרְבּוֹ הָעֲנִיִּים - נוֹטֵל מִחֶצֶה לְקִרְבּוֹ וְנוֹתֵן
 מִחֶצֶה לְשֶׁאֵר הָעֲנִיִּים.
 הָיָה לוֹ דָּבָר מוֹעֵט - פָּחוֹת מִהַקִּיצְבָה שִׁקְבְּעוּ
 חֲכָמִים - נוֹתֵן לְפָנֵיהֶם, וְהֵן - הָעֲנִיִּים מִחֶלְקֵי
 בֵּינֵיהֶם:

מצות הצדקה לעניים

משנה ז

גְּבֵאֵי צְדָקָה הַמְּחַלְקִים מִזֶּזֶן לְעֲנִיִּים אֵין פּוֹחֲתִין
 לְעֲנִי הָעוֹבֵר מִמְּקוֹם לְמְקוֹם מִכֶּכֶר לֶחֶם הַנּוֹקֵי
 בְּפוֹנְדִיּוֹן⁴⁷, כֹּאֲשֶׁר מֵאַרְבַּע סָאִין⁴⁸ - אַרְבַּע סָאִים
 חִיטִּים נִמְכָּרוֹת בְּסֻלְעִי⁴⁹.
 לֵן הָעֲנִי בְּעִיר - נוֹתֵנִין לוֹ בְּנוֹסֶף, גַּם פְּרָנְסַת לֵינָה
 - צִרְכֵי לֵינָה, מִיטָה, כְּרִים וְכִסְתוֹת.
 שְׁבֵת - נִשְׂאָר שֶׁם לְשֵׁבֶת - נוֹתֵנִין לוֹ מִזֶּזֶן שְׁלֵשׁ

ר' עובדיה מברטנורא
 ו מדה זו דאין פוחתין לעני
 אמורה בכהנים לויים וישראלים,
 כל אחד מהם שמחלק מעשר
 עני בגורן לא יפחות מזה
 השיעור: היה מציל. שאין רוצה
 לחלק לעניים שבאו כל מעשר
 עני שבידו, ורוצה להציל ממנו
 לקרוביו העניים: נוטל מחצה.
 ומצניע לצורך קרוביו: ונותן
 מחצה. לעניים שבאו. ואם
 לאחר שנטל מחצה והצניע
 לצורך קרוביו היה לו דבר
 מועט, כלומר שלא נשאר לו
 כדי לתת לכל אחד מן העניים
 שבאו כשיעור הקצוב לעיל
 במתניתין, נותן לפניהם מה
 שנשאר בידו והן מחלקים
 ביניהם: ז מככר בפונדיון. ככר
 הנמכר בפונדיון כשהחטים
 נמכרים ארבע סאים לסלע.
 וארבע סאין הן כ"ד קבין, שכל
 סאה היא ששה קבין והסלע
 הוא ד' דינרים וכל דינר ששה
 מעין נמצא הסלע כ"ד מעין
 נמצאו כ"ד קבין לכ"ד מעין, קב
 לכל מעה, והמעה שני

פונדיונים, הרי הככר הנמכר בפונדיון הוא חצי קב. אבל מפני שהחנוני רוצה להשתכר לציאת
 האפיייה והטחינה אי אפשר שימכור הככר שהוא חצי קב בפונדיון כפי הערך שמוכרים התבואה
 בשוק ארבע סאים בסלע לפיכך לא יהיה הככר הנמכר בפונדיון אלא רובע הקב בלבד.
 וכשמחלקים תבואה לעני בגורן ועליו לטחון ולאפות אין פוחתין מחצי קב, אבל כשנותנים לו ככר
 אפוי לא יהיה אלא רובע הקב שהם ששה ביצים. והכי מפורש בפרק כיצד משתתפין בעירובין
 (פ"ב): פרנסת לינה. מטה וכרים וכסתות: מזון שלש סעודות. שחייב אדם לאכול בשבת שלש

ביאורים והרחבות

47. פירוש: שיעור פונדיון: 16 פרוטות. 0.4 גרם.

48. פירוש: שיעור סאה: 8.3 ליטר (8294.4 סמ"ק), 4 סאין = 33.2 ליטר.

49. פירוש: שיעור סלע: 768 פרוטות, 19.2 גרם.

נמצא שהעני העובר ממקום למקום, מקבל מגבאי הצדקה כיכר לחם אחת במחיר של 16
 פרוטות (פונדיון), כאשר 33.2 ליטר חיטים נמכרות ב-768 פרוטות (ב 23.1 פרוטות קונים ליטר
 אחד חיטה).

סְעֵדוֹת שחייב לאכול בשבת⁵⁰.
מִי שֵׁישׁ לֹא מִזוֹן שְׁתֵּי סְעֵדוֹת - לֹא יִטֹּל מִן הַתְּמָחוּי - קערת מזון שמחלקים לעניים.
 מי שיש לו **מִזוֹן אַרְבַּע עֲשָׂרָה סְעֵדוֹת - לֹא יִטֹּל מִן הַקֶּפֶה -** קופת צדקה שמחלקים ממנה מעות בכל ערב שבת.
וְהַקֶּפֶה נִגְבֵּית בְּשָׁנִים - שני גבאים, וּמִתְחַלְקֵת בְּשָׁלֹשָׁה גבאים⁵¹.

משנה ח

מִי שֵׁישׁ לֹא כֶסֶף מִזְמוֹן בְּשׁוּי מְאֵתִים זָוָה - לֹא יִטֹּל לְקַט שְׂכָחָה וּפְאָה וּמַעֲשֵׂר עֲנִי שאינו נחשב עני⁵².
הָיוּ לֹא מְאֵתִים חֶסֶר דֵּינָר - 199 דינר, אֶפְלוּ אֶלְף בני אדם **נוֹתְנִין לֹא כְּאֶחָת** כל אחד דינר, ונמצא שיש בידו אלף דינר, מותר, ולכן **הָרִי זֶה יִטֹּל** כי נטל בעודו עני.
הָיוּ הַמַּעוֹת מִמְשַׁבְּנִין לְבַעַל חוּבוֹ אוֹ לְכַתְּבַת אִשְׁתּוֹ ואפילו חיה עמו, **הָרִי זֶה יִטֹּל** מתנות עניים וצדקה, כי נכסיו ממושכנים, ונחשב עני.
 אם אין לו מאתים זוז בכסף מזומן **אֵין מְחַיְבִין אוֹתוֹ לְמִכּוֹר אֶת בֵּיתוֹ וְאֶת כְּלָי תְּשִׁמִּישׁוּ** כדי שיהיה לו מאתיים זוז ובלבד שלא יטול צדקה⁵³.

ר' עובדיה מברטנורא סעודות: לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום, שהגבאים מחזירים על פתחי בעלי בתים בכל יום ולוקחים מהם תבשיל לצורך העניים, והכלי שמישים בו את התבשיל נקרא תמחוי: לא יטול מן הקופה. לפי שהקופה מתחלקת מערב שבת לע"ש: נגבית בשנים. לפי שממשכנים על הצדקה, ואין עושים שררה על הצבור פחות משנים: ומתחלקת בשלושה. לפי שהיא כדיני ממונות ודיני ממונות בשלשה: ח מאתים זוז. קים להו לרבנן שאלו מספיקים לשנה אחת לכסות ולמזונות: או לכתובת אשתו. ואפילו היא יושבת תחתיו: ואת כלי תשמישו. כלים יפים שמשתמש בהם בשבתות וברגלים. והני מילי כשבא ליטול לקט שכחה ופאה ואינו נוטל מקופה של צדקה שמתפרנס בצנעה ואינו נוטל ממה שביד גבאי, אבל אם נוטל מקופה של צדקה אז אין מניחין אותו ליטול אפילו לקט שכחה

ביאורים והרחבות

50. כתב הרמב"ם שחובת אכילת ג' סעודות בשבת נלמדת מהפסוק (שמות טז, כה): "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה אֲנִי וְעַמִּי הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֵנוּ בַשָּׂדֶה" - כפל מילת 'יום' שלוש פעמים.
 51. **פירוש:** הקופה נגבית בשנים - לפי שממשכנים על הצדקה, ואין עושים שררה על הצבור בפחות משני אנשים. ומתחלקת בשלושה - לפי שהיא כדיני ממונות, ודיני ממונות בשלושה דינים.

52. **פירוש:** חכמים קבעו ש-200 זוז מספיקים למזון של שנה שלמה (16.6 זוז בחודש, כ-4 זוז לשבוע), ואמרו רמז בזה שמילת "צדקה" מספרה כן הוא (199) - מאתיים חסר אחד.

53. בגמרא כתובות (סח, א) מקשים מבריייתא, האם אין מחייבים אותו למכור כלי תשמישו, והתניא: היה (העני) משתמש בכלי זהב, (ימכרו) וישתמש (במקומם) בכלי כסף, בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת (הרי שמחייבים אותו למכור כלי תשמיש יקרים ובלבד שלא יטול מן הצדקה)! אמר רב זביד: לא קשיא, הא במטה ושולחן (ימכרו) הא בכוסות וקערות (לא ימכרו). מאי שנא

משנה ט

אף על פי שאמרו שמי שיש לו 199 זוז יטול מן הצדקה, זה כאשר אינו יודע לסחור בהם, אבל מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם - יודע לסחור בהם, הרי זה לא יטל ממתנות עניים ומן הצדקה⁵⁴.

וְכָל מִי שְׂאִינוּ צָרִיךְ לְטַל וְנוֹטֵל - אֵינוּ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם עַד שְׂיִצְטָרֵךְ לְבָרִיּוֹת.
וְכָל מִי שְׂצָרִיךְ לְטַל וְאֵינוּ נוֹטֵל - אֵינוּ מֵת מִן הַזְקָנָה, עַד שְׂיִפְרֹגֵס אַחֲרֵים מִשְׁלוֹ, וְעָלְיוֹ הַכֶּתוּב אוֹמֵר (ירמיה יז, ז): "בְּרוּךְ הַגֵּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּה' וְהָיָה ה' מִבְּטָחוֹ". וְכֵן דִּין שְׂדֵן דִּין אֲמָתוֹ⁵⁵.

וְכָל מִי שְׂאִינוּ לֹא חָגֵר, וְלֹא סוּמָא, וְלֹא פֶסֶח, וְעוֹשֶׂה עֲצָמוֹ כְּאֶחָד מֵהֶם כְּדֵי שִׁירְחֲמוֹ עֲלָיו - אֵינוּ מֵת מִן הַזְקָנָה עַד שְׂיִהְיֶה כְּאֶחָד מֵהֶם, שְׂנֶאֱמַר (דברים טז, כ): "צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף".

ביאורים והרחבות

כוסות וקערות דלא? דאמר מאיסי לי (מאוסים לי), מטה ושולחן נמי אמר לא מקבל עילואי (איני יכול לישן על מטה ישנה ולהשתמש בשולחן ישן)?! אמר רבא בריה דרבה: (הברייתא המחייבת למכור מדברת) במחרישה דכספא (של כסף, ובכסף יקנה מחרישה פשוטה וזולה). רב פפא אמר: לא קשיא, כאן (המשנה שאומרת שלא ימכור כלי תשמישו עוסקת) קודם שיבא לידי גיבוי (כאשר הוא בא ליטול מתנות עניים, ולא בא לידי כך שבית דין גובים ממנו), כאן לאחר שיבא לידי גיבוי (שנטל מתנות עניים ונודע שהוא עשיר, ובית דין באים לגבות ממנו את מה שנטל שלא כדין, ואז קונסים אותו למכור את כלי תשמישו היקרים אם אין לו לשלם).

גרסינן בירושלמי (לז, א) אמר רבי חנינה: כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור. א"ר חנינה צריך אדם שיהו לו ב' עטופין (בגדים) אחד לחול ואחד לשבת, (ומביאים ראיה) מאי "ורחצת ושכת ושמת שמלותיך" (רות ג, ג), וכי ערומה היתה? אלא בגדי שבתה.

54. במשנה זו למדין שחכמים העדיפו את המלאכה על כספי הצדקה, ויתרון רב יש לאדם לסחור ב-50 זוז ויתפרנס בכבוד ממעשה ידיו, מאשר יתפרנס מן הצדקה ואף על פי שיש לו יותר כסף (199 זוז).

55. גרסינן בשבת (י, א) כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית, כתיב הכא "ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב" (שמות יח, יד), וכתיב התם "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד" (בראשית א, ה). פירשו התוספות: דין אמת לאמיתו - לאפוקי דין מרומה. וכן גרסינן בסנהדרין (ז, ב) אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה בישראל, שנאמר: "אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט" (תהלים פב, א). וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר: "משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה'" וגו' (תהלים יב, ו).

ר' עובדיה מברטנורא
לרחם עליו על נפשיה לא חיים
כל שכן על אחרים:

וְכֵן דִּין שְׁלוֹקָה שְׁחָד וּמָטָה אֶת הַדִּין, אִינוּ
מֵת מִן הַזְקָנָה עַד שְׁעִינֵיו כְּהוֹת, שְׁנֹאמַר
(שמות כג, ח): "וְשִׁחַד לֹא תִקַּח כִּי הַשִּׁחַד יַעֲוֶר
פְּקֻדִים" וְגו':

סליק מסכת פאה

copyright